हिन्दी साहित्य : विविध आयाम

संपादक : डॉ. अमित सिंह

लेखक व प्रकाशक की लिखित अनुमति के बिना इस पुस्तक को पूरी तरह अथवा आंशिक तौर पर या पुस्तक के किसी भी अंश की फ़ोटोकॉपी, रिकॉर्डिंग अथवा इलेक्ट्रॉनिक अथवा ज्ञान के किसी भी माध्यम से संग्रह व पुनः प्रयोग की किसी भी प्रणाली द्वारा इस पुस्तक का कोई भी अंश प्रेषित, प्रस्तुत अथवा पुनरुत्पादित ना किया जाए। पुस्तक में लेखक के अपने विचार और सामग्री हैं, जिनसे प्रकाशक या संपादक का सहमत होना अनिवार्य नहीं है।

प्रकाशक :

अक्षर पब्लिशर्स एण्ड डिस्ट्रीब्यूटर्स

एल-9ए, गली नं. 42, सादतपुर एक्सटेंशन,
दिल्ली-110090
E-mail : apdbooks@hotmail.com
फोन नं. : 09999803921, 9711255121

ISBN : 978-93-85600-67-8

© : **लेखक**

मूल्य : 695.00

प्रथम् संस्करण : 2022

अक्षर पब्लिशर्स एण्ड डिस्ट्रीब्यूटर्स आर.एम.यादव द्वारा प्रकाशित, शब्द संयोजन आबिद अली/कम्प्यूटर्स तथा श्रीकृष्णा ऑफसेट प्रेस, दिल्ली से मुद्रित

आधुनिक लेखिकाओं की कहानियों में वृद्ध-विमर्श
-डॉ. अपर्णा चतुर्वेदी : 124
कुलकवि सूरदास के साहित्य में वात्सल्य वर्णन की वर्तमान प्रासंगिकता
डॉ. फतेह सिंह : 129
हिंदी लघुकथा साहित्य में सामाजिक सरोकार
डॉ. अनीता रानी : 138
मीरा का कृष्ण प्रेम
डॉ. के.आनंदी : 144
नीलू की नीलिमा या नीलोफर की नीलू
डॉ. महात्मा पाण्डेय : 153
थर्ड जेंडर के अधिकारों की पहल करता गिरिजा भारती के उपन्यास
-डॉ. मेरली के पुन्नूस : 160
विजयदेवनारायण साही और जायसी
योगेश प्रताप शेखर : 168
मंजुल भगत की कहानियों में कथ्य के विविध आयाम
डॉ. आनंद खरात : 175
डॉ. हरिकृष्ण देवसरे के कथा साहित्य में बाल मनोविज्ञान
डॉ. आनंद आर.बक्षी : 189
परशुराम शुक्ल की बाल कविताओं में राष्ट्रप्रेम
-डॉ. विजय हिंदूराव पाटील : 194
श्रीनरेश मेहता : सृष्टि और दृष्टि
डॉ. सुनील : 203
'कर्ज से मुक्ति' कहानी संग्रह में वृद्ध-विमर्श
डॉ. राजेन्द्र कुमार : 220
संपर्क सूत्र : **226**

मंजुल भगत की कहानियों में कथ्य के विविध आयाम

डॉ. आनंद खरात

हिंदी कथा साहित्य जगत में मंजुल भगत एक परंपरावादी कहानीकार के रुप में जानी जाती हैं, लेकिन उन्होंने जीर्ण-शीर्ण परंपराओं को बखूबी से तोड़ा भी है। मंजुल भगत की कहानियों के कथ्य को लेकर चर्चा की तो उन कथ्यों में विविध आयाम दिखाई देते हैं। उनकी कहानियों में आये कथ्य का विवेचन करने से पहले कथ्य, अर्थ तथा स्वरूप पर प्रकाश डालना उचित होगा।

'कथ्य' के लिए 'अंग्रेजी' में 'Content' शब्द दिखाई देता है। जिसका अर्थ ऑक्सफोर्ड विश्वकोश में इस प्रकार मिलता है-"अन्तर्वस्तु, अंदर रखी हुई वस्तु, विषयवस्तु, सार या विचार अथवा धारणा का मूलतत्व।"[1] "उसी प्रकार कथ धातु से बना शब्द 'कथ्य' का अर्थ है कथनीय, करने योग्य"[2]

कहानीकार मूल रूप से समाज का एक हिस्सा होता है, समाज में जो-जो घटित होता है, जितनी भी समस्याएँ उत्पन्न होती है उन्हीं सभी प्रसंगों को कहानीकार फिर से समाज के सामने उजागर करता है तथा उन्हीं समस्याओं का निराकरण भी करता है। उसी प्रकार कहानीकार के मन में कई विचार उत्पन्न होते हैं। उन विचारों को व्यक्त करने के लिए कहानी का सहारा लेकर उस समस्या या घटना को व्यक्त करता है। तात्पर्य यही कहानी का कथ्य होता है।

कहानी कई उतार-चढ़ावों से गुजर चुकी है पहले वह केवल मनोरंजन तक के लिए सीमित हुआ करती थी। कहानी को अनेक वर्गों में विभाजित किया जाता था। लेकिन समय परिवर्तन के साथ-साथ कहानी में यथार्थता, सत्यता और समसामायिकता आने लगी और समाज उसे कई रूपों में देखने लगा। कहानी के इन बदलावों को डॉ. परमानन्द श्रीवास्तव इस प्रकार बयान करते हैं-"प्राचीन कहानी लेखक की भाँति, कथानक घटनाओं के संकलन जैसा कोई 'कच्चा माल' नहीं है वह सतही जीवन के किसी स्तर से उठा सकें और कहानी में रूपांतरित कर सके। बल्कि कथानक उसके लिए घटनाओं के बीच का एक

An Introduction to

Environmental Awareness

Dr. Ram Kashinath Petare

Scale Great Heights with Everest Pharmacy Books

Everest Publishing House
Our Faith in Excellence is a Guarantee of your Success

An Introduction to **Environmental Awareness**

AIEA

© By the Publisher

Exclusive Rights by Everest Publishing House, Pune for manufacture and market, this and subsequent editions.

All rights are reserved. No part of this publication may be reproduced or copied in any form or by any means of Graphic, Electronic or Mechanical, including photocopying (except for research, review and critics), recording taping or information rerieval systems or reproduced on any disc, tape, perforated media or other information storage device etc. without the written permission of the publisher. Breach of this condition is liable for strict legal action.

For binding errors, misprints or for missing pages etc. the publisher's liability is limited to replacement within one month of purchase by similar edition.

Every effort has been made to avoid errors or ommissios in this publication. Inspite of this errors may creep in. Any mistake, error or discrepancy noted my be brought to our notice which shall be taken care of in the next edition. It is noticed that neither the publisher nor the author or seller will responsible for any damage or loss of action to any one, of any kind in any manner therefrom.

1st Edition 2022

For ordering this book

SMS/WhatsApp
<ATB AIEA>
Your Name, Address,
Copies required
to +91 98220 24092

* E- Mail:
info@everestpublishinghouse.com
*Tel. (020) 24459486

Printed in Pune

Our Mentor and Inspiration
Late Prof. Deepak P. Bhivpathaki

Printed and Published by
Mrs. Jyoti Deepak Bhivpathaki
Everest Publishing House
'Everest',
12 Sankalp Society, Paud Road,
Pune 411 038, India.
Mobile: +91 98225 46363
+91 98220 24092

Motivation for this Book
Sanvi and Siana, USA

When ordering this title use
EPH 528 • ISBN 978 81 7660 377 5

Corporate Head Office and Correspondence

Everest Publishing House
Everest Lane, 536, Shaniwar Peth,
Appa Balwant Chowk, Pune 411 030 (M.S.) India.
Phone: (020) 24459486
E-mail: everestpune@yahoo.co.in
www.everestpublishinghouse.com
Mobile: +91 98220 24092 / +91 98225 46363
+91 85509 38633

Like us on
f : Everest Publishing House
Instagram : Everest Publishing House

Business Development Advice by
Prajakta Bhivpathaki
Pune, India

Operations Advice by
Raunak Bhivpathaki
Pune, India

Marketing Advice by
Priyanka Bhivpathaki Joshi
New York, U.S.A.

Corporate Advice by
Sagar Joshi
New York, U.S.A.

गुरु रविदास
जीवन आणि कार्य

Prashant

- डॉ. सखाराम वाघमारे
- डॉ. संतोष खिराडे

Prashant

प्रशांत पब्लिकेशन्स

गुरु रविदास : जीवन आणि कार्य

Guru Ravidas Jeevan ani Karya

© सुरक्षित

प्रकाशक
रंगराव पाटील
प्रशांत पब्लिकेशन्स
३, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ, जळगाव ४२५००१.
दूरध्वनी : ०२५७-२२३५५२०,२२३२८००
Email : prashantpublication.jal@gmail.com
Website : www.prashantpublications.com

पहिली आवृत्ती : १५ ऑगस्ट २०२२

ISBN 978-93-94403-27-7

मुद्रण : थॉमसन प्रेस (इंडिया) लि., दिल्ली
मुखपृष्ठ : भूषण दांडगे
अक्षरजुळवणी : प्रशांत पब्लिकेशन्स

मूल्य : ₹ 625 | $ 20 | £ 16

- गुरु रविदास यांचे जीवन कार्य – एक अभ्यास १७५
  – डॉ. चंद्रशेखर एन. मोहोड
- गुरु रविदास व आजचा चर्मकार समाज १८१
  – डॉ. प्रकाश विठोबा राजगुरू
- ज्ञानाचा सागर गुरु रविदास........................ १८३
  – बळीराम मारुती सुर्यवंशी (आळवाईकर)
- थोर क्रांतीकारक : गुरु रविदास १८८
  – डॉ. विजय म. घुबळे
- गुरु रविदासांची विचारधारा १९६
  – दर्शना पवार
- क्रांतिकारी व मानवतावादी : गुरु रविदास........................ १९९
  – डॉ. सतीश मस्के
- क्रांतिकारी सामाजिक विचारवंत : गुरु रविदास २०७
  – किशोर भारत शिंदे
- गुरु रविदास महाराज यांचे जीवन कार्य २११
  – डॉ. विणकर विजय नागोजी
- अंधश्रद्धा निर्मूलनात गुरु रविदासांची भूमिका........................ २१५
  – डॉ. सुनंदा रेवसे
- गुरु रविदास : मानवतावादी बुद्धीमान संत २१८
  – डॉ. अशोक शहाजी भालेराव
- गुरु रविदास एक महान समाजसुधारक........................ २२२
  – डॉ. दिपक सुभाष वाघमारे
- गुरु रविदासांचा मानवधर्म........................ २२६
  – डॉ. रमेश के. शेंडे
- गुरु रविदास : कर्मयोगी, निधर्मी व भक्तीचा महिमा........................ २३३
  – डॉ. मीना लाहनु आहेर
- सतगुरु रविदासांच्या साहित्यातील सौंदर्य २३८
  – डॉ. शंकर रामप्रसादजी चांदेकर
- गुरु रविदास यांचा सामाजिक दृष्टिकोन २४३
  – डॉ. अंगद किशनराव चित्ते

क्रांतिकारी व मानवतावादी : गुरु रविदास

– डॉ. सतीश मस्के
सहयोगी प्राध्यापक व मराठी विभागप्रमुख,
कर्म.आ.मा.पाटील वरिष्ठ महाविद्यालय, पिंपळनेर ता. साक्री, जि. धुळे

संतांची परंपरा खूप मोठी आहे. अनेक संत होऊन गेले. परंतु या देशात जी चातुवर्ण्यव्यवस्था निर्माण केली त्याच व्यवस्थेचे वाहक अनेक संत बनले. देव, धर्म, जात, रुढी, परंपरा, कर्मकांड, अंधश्रद्धा अशा अनेक गोष्टी घेऊन जगले. या व्यवस्थेने जसे वागविले तसेच ते राहिले. उघड्या डोळ्याने अनेक दीन, दलित, अस्पृश्य बांधवांचे होत असणारे शोषण, त्यांना मिळत असणारी वागणूक त्यांनी पाहिली. परंतु त्याविरुद्ध मात्र आवाज उठविण्याचे काम बोटावर मोजण्याइतक्या संतांनीच केले. जातिव्यवस्थेवर, अंधश्रद्धा, कर्मकांडावर प्रहार केले. 'माणुस' केंद्रस्थानी मानून त्याला न्याय मिळवून देण्यासाठी कार्य केले. त्या अनेक संतापैकी संत रविदास हे आहेत. संत रविदास यांचा जन्म उत्तर प्रदेशातील काशीजवळ असलेल्या मांडुर या गावी झाला. त्यांनी आपल्या परिवर्तनशील विचार कार्याचा प्रचार आणि प्रसार वेगवेगळ्या राज्यात नेऊन पोहोचविला होता. त्यामुळे त्यांना वेगवेगळ्या राज्यात विविध नावाने ओळखले जाते. रोहिदास, रूइदास, रूयदास, रैदास, रविदास अशी विविध पंधरा ते सोळा नावे आहेत. संत रविदास यांच्यावर लहानपणापासूनच चांगले संस्कार झाले असल्याकारणाने माणसाने सत्याच्या मार्गाने आपले कार्य करावे, चांगले काम करावे असे त्यांना नेहमी वाटत असे. संत रविदास यांनी आपल्या साहित्याच्या, दोहेच्या माध्यमातून समाजाला केलेला उपदेश महत्त्वपूर्ण आहे. समाजाने सत् मार्गावरून चालावे हा त्यांचा उपदेश आजही फार मोलाचा वाटतो आहे. खरेतर कुठल्याही शाळेत न गेलेले संत रविदास यांनी लहानपणी अध्यात्माचे शिक्षण घेतले. वेद, शास्त्र याची माहिती जाणली. संत रविदास हे चांभार जातीत जन्माला आले असल्याकारणाने त्यांना शूद्र समजले जाई. शुद्राने अध्यात्म, वेद, पुराणांचा अभ्यास करणे म्हणजे धर्म बुडविणे किंवा धर्मबाह्य काम करणे असे समजले जाई. त्यामुळे त्यांना ब्राह्मण वर्गाकडून प्रचंड मोठ्या प्रमाणावर विरोध होऊ लागला.

गंगास्नान प्रकरण आणि संत रविदासांचा विद्रोह :

गंगास्नान प्रकरणावरून ईश्वर सेवा करणाऱ्या संत रविदास यांना चातुर्वर्णव्यवस्थेची झळ प्रचंड मोठ्या प्रमाणावर बसली. त्यांना जातीयता, धर्मांधता

'योगोत्कर्षास कटीबध्द'

योगानुभूती-२

योगीयांचा कुंभमेळा

महाराष्ट्र योगशिक्षक संघ

संपादकीय मंडळ

मुख्य संपादक :-

श्री. जिवराम कारभारी गावले, नाशिक मो. ९८६००४२४२७

संपादकीय सदस्य :-

श्री. राहूल (अंबादास) भिला येवला, नाशिक **मो.** ७३८५२१६९५१

श्री. शांताराम नथ्थु पाटील, नंदूरबार **मो.** ७५८८७३५४७८

श्री. भालचंद्र दिलीप नेरपगार, धुळे **मो.** ९३७२४८०१३४

डॉ. तस्मिना ऐनुद्दीन शेख, नाशिक **मो.** ७०२०३२१०६०

-: स्थळ :-

तपोवन

प्रकाशक :-

योगाचार्य कृणाल दिलीप महाजन,
सचिव, निर्धार योग प्रबोधिनी
मो.९२०९२५०५५५

प्रथम आवृत्ती :- १० डिसेंबर २०२२

मुद्रीत शोधन :-

डॉ. वसुधा मोरे, सिंधुदुर्ग. मो. ७७७४८७६३९५
सौ. शर्मिला डोंगरे, नाशिक. मो. ९४२०७२२२७४

मुखपृष्ठ व अंतर्गत मांडणी :-

बी क्रिएटर्स, नाशिक

छपाई :-

राजसी एंटरप्राईजेस, नाशिक मो. ८३२९८४५३३९

ISBN- 978-81-959369-1-5

9 788195 936915

-: प्रकाशन संस्था :-

निर्धार योग प्रबोधिनी संचालित

ध्वज प्रकाशन

पत्ता: २५४, संजय बिल्डिंग, शनीपेठ,
जळगाव- ४२५००१

• ©सदर पुस्तकाचे हक्क महाराष्ट्र योगशिक्षक संघाच्या स्वाधीन आहे. यात प्रसिध्द झालेल्या लेखांशी संपादक मंडळ सहमत असेलच असे नाही.

Studies On Effect Of Yoga Practices On Obesity and Lipid Profile Of Rural People

Dr. Nandre Yogeshwar M.
Department of Zoloogy, Karm.
Kai. Annasaheb N. K. Patil Sci. College, Pimpalner, Dist. Dhule, India.
Email- yogesh.nandre7@gmail.com

Abstract:

Background: As an Americans in Indians obesity is the burning issue as health problems particularly in urban areas.About 30-70% of urban people is either overweight or obese or has abdominal obesity. If BMI of the person is between25 and 29.9 you are considered overweight and if BMI is 30 or over you are considered as obese. Generally body fat isaccumulated on abdomen, thighs, buttocks and breasts may generate metabolic syndrome, diabetes, hypertension, arthritis and CVD.

Objectives: The main aim of this study was to observe the effect of yogic practices like yogic jogging, suryanamaskar, asanas and pranayama help to reduce BMI- obesity and correct the lipid profile with considerable health benefits.

Method: In this study 50 subjects between age of 20-60 years, of both sexes having overweight and obese were selectedby Yoga Committee and Department of Zoology, Pimpalner. These were divide in to two group viz. yoga group and non-yoga group, 25 in each group.

Time Line- The yogic intervention consisted of 80-90 minutes daily, 3 months at Maratha Mangal Karyalaya, Pimpalner, Dhule (MH). BMI and lipid profile were observed prior to initiation yoga training and after 3 month of yoga training.

Result: It was found that there was significantly fall in BMI, total cholesterol (TC), low density lipoprotein (LDL), Verylow density lipoprotein(VLDL), triglycerides (TG) and significant rise in high density lipoprotein (HDL) in both menand women.

Conclusion: Our finding indicates that yoga practices along with diet restriction is more beneficial in recovery ofobesity/ BMI and lipid profile.

Keywords: Lipid profile, Obesity, Rural people, Asanas, Pranayama, Yoga Practices.

1. INTRODUCTION:

Presentday is age of competition and speed has increased the stresses and strains.

महाराष्ट्रातील बोली आणि भाषा

डॉ. संतोष खिराडे ▪ डॉ. विशाखा कांबळे ▪ डॉ. बळवंत भोयर

प्रशांत पब्लिकेशन्स

महाराष्ट्रातील बोली व भाषा
Maharashtratil Boli va Bhasha

© सुरक्षित

प्रकाशक
रंगराव पाटील
प्रशांत पब्लिकेशन्स
३, प्रताप नगर, श्री संत ज्ञानेश्वर मंदिर रोड,
नूतन मराठा महाविद्यालयाजवळ, जळगाव ४२५००१.
दूरध्वनी : ०२५७-२२३५५२०,२२३२८००
Email : prashantpublication.jal@gmail.com
Website : www.prashantpublications.com

पहिली आवृत्ती : मार्च २०२३

ISBN 978-93-95227-26-1

मुद्रण : आविष्कार ग्राफिक्स
अक्षरजुळवणी : प्रशांत पब्लिकेशन्स

मूल्य : ₹ 395

या पुस्तकातील कोणताही मजकूर, कोणत्याही स्वरूपात वा माध्यमात पुर्नप्रकाशित अथवा संग्रहित करण्यासाठी लेखक/प्रकाशक आणि संपादक यांची लेखी पूर्वपरवानगी घेणे बंधनकारक राहील. तसेच या पुस्तकातील लेखातील मजकूराची संपूर्ण जबाबदारी ही सर्वस्वी लेखक/लेखकांची राहील. लेखकांनी मांडलेल्या सर्वच मतांशी संपादक/प्रकाशक सहमत असतील असे नाही.

अनुक्रमणिका

१. मराठी बोलींची प्राचीनता, उपेक्षा व जपणूक ११
- आचार्य ना. गो. धुटे

२. महार लोक, मराठी भाषा, महारी बोली २०
- उद्धव कांबळे

३. बोली, भाषेचे वैश्विक सौंदर्य ३४
- डॉ. बळवंत भोयर

४. महाराष्ट्रातील कुणबी बोली : अभिव्यक्ती ४०
- डॉ. विशाखा संजय कांबळे

५. महाराष्ट्रातील बोली : एक अवलोकन ५०
- डॉ. संतोष खिराडे

६. खानदेशातील तावडी बोलीचे व्याकरण ५४
- डॉ. विजयेंद्र विश्वनाथ पाटील

७. मराठी संस्कृती आणि भाषा ६२
- डॉ. सतीश मस्के

८. प्रमाण मराठी भाषा आणि बोलीचे सौंदर्य ६७
- नानकसिंग अमरसिंग साबळे

९. बोली, भाषा आणि मराठी माणूस ७५
- मीना खोंड

१०. प्रमाण मराठी भाषा आणि बोलीचे सौंदर्य ८५
- साधना सुखदेव जाधव

११. जालना जिल्ह्यातील उच्च प्राथमिक शाळेतील सहशालेय उपक्रमांमध्ये बोलीभाषेची उपयुक्तता ९०
- विनोदकुमार विक्रम पांडे, डॉ. एन. एन. लांडगे

१२. प्रमाण मराठी भाषा आणि बोलीचे सौंदर्य ९४
- महेश नारायण आवळे

मराठी संस्कृती आणि भाषा

– डॉ. सतीश मस्के
सहयोगी प्राध्यापक व मराठी विभागप्रमुख
कर्म. आ. मा. पाटील वरिष्ठ महाविद्यालय, पिंपळनेर ता. साक्री जि. धुळे

संस्कृतीची संकल्पना ही फार गुंतागुंतीची आहे. जीवनाच्या प्रत्येक क्षेत्रात तिचं अस्तित्व असतं; परंतु ते बहुधा जाणवत नसतं. तसं ते अनेकांना कळतही नसतं. निसर्ग, माणसे, सामाजिक संस्था व नीती या घटकांच्या माध्यमातून समाजात व मानवी जीवनात आपलं स्थान ती म्हणजेच संस्कृती निर्माण करीत असते. जीवनाच्या विविध क्षेत्रात माणसाने जे काही चांगले-वाईट निर्माण केले ते त्याच्या संस्कृतीचा भाग असतो. मांडवाचे दुष्कर्तेही संस्कृती संकल्पनेतेच मोडतात. आपली भारतीय संस्कृती ही एक संमिश्र संस्कृती असल्याचे दिसून येते. धर्म, जाती, भाषा, वर्ण, वंश, संप्रदाय व परंपरा इत्यादी बाबतही फारच निराळेपण बघायला मिळते. संस्कृती निर्माण करण्याचे काम माणूसच करीत असतो. नवनवीन निर्माण केलेली संस्कृती तो आपल्या भाषेच्या माध्यमातून पुढच्या पिढीला देत असते. भारतीय संस्कृती कोशाच्या नवव्या खंडात संस्कृतीची व्याख्या केली आहे ती अशी की, प्रकृती म्हणजे निसर्ग, विकृती म्हणजे निसर्गात होणारा विकार आणि संस्कृती म्हणजे प्रकृतीत विकार किंवा बिघाड होऊ नये, या उद्देशाने प्रकृतीवर करण्याचा संस्कार. संस्कार करण्याचे महत्त्वपूर्ण कार्य संस्कृती करत असते. संस्कार म्हणजे चांगल्या सवयी. म्हणूनच आपण बोलत असताना एखाद्याचे वर्तन संशयी असेल, वाईट असेल तर आपण म्हणतो हेच तुझ्यावर संस्कार केले आहेत का? संस्कार हे भाषेच्या माध्यमातून केले जात असतात. माणसाच्या जडणघडणीत भाषा व संस्कृती फार महत्त्वाचे असते. माणूस हा समाजशील प्राणी आहे. तो समाजाशिवाय राहूच शकत नाही. तो समाजात राहूनच समाजापासूनच भाषा शिकत असतो. खरेतर सुरवातीला हावभाव, खाणाखुणा हेच फक्त माणसांच्या संवादाचे माध्यम होते. माणसाने आवाजाच्या माध्यमातून ध्वनी निर्माण केला. हळूहळू वाक्याची निर्मिती केली व भाषा विकसित करण्याचा जोरदार प्रयत्न केला. आपला मानवी जीवनाचा जीवनव्यवहार सुरळीतपणे चालावा, विचारांची देवाण-घेवाण व्हावी, जीवनातील सुख दुःखे एकमेकांना सांगता यावी यासाठीच भाषा निर्माण झाली आहे. आपल्या मनातील विचार, भावना, अनुभव व्यक्त करण्यासाठी भाषा हेच समर्थ माध्यम आहे.